

Ο Μέγας Βασίλειος ως ψυχοανατόμος των πνευματικών μεταπτώσεων των ανθρώπων έναντι του Θεού και των δοκιμασιών του βίου

- *Η υπό του Μεγάλου Βασιλείου θεολογική και πνευματική ερμηνεία της ολιγοπιστίας ή απιστίας των ανθρώπων σε καταστάσεις δεινών δοκιμασιών*
- *Η παιδαγωγική νουθετήρια διδασκαλία του θεόφρονος Καππαδόκου Πατρός για την μεταμόρφωση των χοϊκών και προσηλωμένων στην φθαρτή ύλη ανθρώπων προς το θεοειδέστερον μέσω της φιλαδέλφου εμπράκτου αγάπης προς τους πάσχοντες συνανθρώπους*

Μέσα στον πολυψηφιδωτό συγγραφικό πλούτο του ουρανοφάντορος και υψηλόφρονος Πατρός Αγίου Βασιλείου του Μεγάλου συγκαταριθμούνται και οι λεγόμενες περιστασιακές ομιλίες του, στις οποίες λαμβάνοντας αφορμή από κάποιο συγκλονιστικό τοπικό συμβάν ή ευρείας διαστάσεως γεγονός διατυπώνει με αριστοτεχνικό τρόπο την θεολογική διδασκαλία του, η οποία δορυφορείται περίξ δύο βασικών πόλων, που δεν είναι άλλοι από τον Θεό και τον άνθρωπο, και γι' αυτό χαρακτηρίζεται ως Χριστοκεντρική και ανθρωποκεντρική.

Μία τέτοια περιστασιακή ομιλία είναι και η σωζόμενη υπό τον τίτλο «Εν λιμώ και αυχμώ», την οποία ο Θεοκίνητος Πατήρ εξεφώνησε κατά το έτος 369 μ.Χ. εξ αφορμής του φοβερού και σωματοκτόνου λιμού, ο οποίος επεκράτησε στην Καππαδοκία και τον Πόντο και ένεκα του οποίου εδεινοπάθησαν και οι περίξ περιοχές. Περί του λιμού αυτού ο Μέγας Βασίλειος αναφέρεται και στην 27^η επιστολή του προς τον Ευσέβιο, Επίσκοπο Σαμοσάτων, ενώ ιδιαίτερα παραστατική εικόνα της καταστάσεως που επεκράτησε δίδει και στην ομιλία του «Προς τους Πλουτούντας». Κατά την δεινή εκείνη ψυχοσωματική δοκιμασία ο φιλάνθρωπος Βασίλειος παρεμύθησε πάση δυνάμει και ιερώ ζήλω τον λιμοκτονούντα και απελπισμένο λαό, και με την πατρική επιμονή και υπομονή του υπεκίνησε την ευσπλαχνία των πλουσίων προκειμένου να προστρέξουν σε βοήθεια των πενεστέρων κοινωνικών τάξεων.

Ο Καππαδόκης Πατήρ ερμηνεύει τον ανθρωποκτόνο λιμό με θεολογικά και πνευματικά κριτήρια χαρακτηρίζοντάς τον ως από Θεού δοκιμασία των ανθρώπων, όχι όμως ενός τιμωρού ή εκδικητικού Θεού, ο οποίος ουδόλως επιθυμεί τον αφανισμό του «ιδίου πλάσματός», του, αλλά τουναντίον παιδαγωγεί τον υποκείμενο στα εγωιστικά, φίλαυτα και αφιλάνθρωπα πάθη άνθρωπο, που όντας προσηλωμένος στην φθαρτή και κτιστή εφήμερη ύλη αδιαφορεί οικτρά για την πνευματική του σχέση με το Θεό δημιουργό και τους συνανθρώπους του. Ως ψυχοανατόμος ο Επίσκοπος της Εκκλησίας Βασίλειος γνωρίζει άριστα ότι όσο ο άνθρωπος είναι παραδεδομένος στην ύλη και την τρυφή του βίου χωρίς στερήσεις και δοκιμασίες άλλο τόσο θεριεύει μέσα του το «υπερτροφικό εγώ» του, που τον τυφλώνει σε τέτοιο βαθμό ώστε να διακηρύττει την ανυπαρξία του Θεού και συνάμα να συμπεριφέρεται αναισθητα ως αγριότερος θηρίου έναντι των ενδεών συνανθρώπων του. Όταν πάλι απωλέσει την λατρευτή και θεοποιημένη ύλη, όπως στην περίπτωση του λιμού, τότε γίνεται αμείλικτος κριτής και επικριτής, δικαστής και δήμιος του ιδίου του Θεού, τον οποίο θέτει στο εδώλιο του κατηγορουμένου και ως δημόσιος κατήγορος τον κατηγορεί και τον μέμφεται ασεβώς επειδή δεν του επιτρέπει να συνεχίσει να ζει ως «άλογο κτήνος» που καταβροχθίζει με την ακόρεστη φιληδονία, φιλαργυρία και φιλαυτία του ακόμη και τους συνανθρώπους του. Γι' αυτό καλεί τον λαό σε πάνδημη μετάνοια και αποκατάσταση της αληθούς αγαπητικής σχέσεώς του με το Θεό και τους ανθρώπους.

Ερμηνεύοντας λοιπόν τις πνευματικές μεταπτώσεις των υλοφρόνων ανθρώπων του Θεού, όταν βιώνουν δοκιμασίες στη ζωή τους, ο Ιερός της Εκκλησίας Πατήρ γράφει χαρακτηριστικά: «Εγώ γνωρίζω πολλούς (και αυτό δεν το έμαθα εξ ακοής, αλλά εκ πείρας ε γνώρισα τους ανθρώπους), οι οποίοι μέχρις ότου μεν ο βίος δι' αυτούς προχωρεί ευνοϊκά, κατά την παροιμίαν, αναγνωρίζουν εμμέσως λοιπόν, αν και όχι τελείως, την χάριν στον ευεργέτη. Εάν δε κάποτε τα πράγματα τραπούν προς την αντίθετη κατάσταση και γίνει ο μεν πλούσιος πτωχός, η υγεία του σώματος ασθένεια, η δόξα και η περηφάνεια εντροπή και ατίμωση, γίνονται αχάριστοι, ξεστομίζουν βλασφημίες, τεμπελιάζουν στην προσευχή. Δυσανασχετούν εναντίον του Θεού, ως να είναι χρεώστης που καθυστερεί την οφειλή και δεν συμπεριφέρονται ως προς Κύριο που αγανακτεί».

Επειδή οι κοσμικού φρονήματος άνθρωποι μέσα από τα «πλήγματα» της ζωής που βιώνουν, θεωρούν υπόλογο ενώπιόν τους τον τιμωρό και εκδικητικό Θεό, όπως οι ίδιοι αυθαιρέτως τον χαρακτηρίζουν, ο Θεοφόρος Άγιος Βασίλειος μας διδάσκει την παιδαγωγική και πνευματική αξία που έχουν οι κατά Θεόν δοκιμασίες στη ζωή των ανθρώπων, αναφέροντας ότι «ο Θεός μας δίδει αυτά τα χτυπήματα, διότι απομακρυνθήκαμε από αυτόν και αμελήσαμε. Δεν επιδιώκει να μας συντρίψει, αλλά φροντίζει να μας διορθώσει, όπως πράττουν οι καλοί από τους πατέρες και αυτοί που φροντίζουν για τα παιδιά, οι οποίοι θυμώνουν εναντίον των νέων και εξοργίζονται, όχι διότι θέλουν να τους κακοποιήσουν, αλλά για να τους οδηγήσουν από την νηπιώδη αδιαφορία και τα αμαρτήματα της νεότητας στην επιθυμία».

Οι κατά Θεόν όμως δοκιμασίες στη ζωή των ανθρώπων δεν είναι προϊόν εκδικητικού μίσους ή αφιλανθρωπίας ενός τιμωρού Θεού που αποκαθιστά την διασαλευθείσα τάξη, αλλά έχουν βαθύτερα και ουσιαστικότερα οντολογικά – πνευματικά αίτια. Αναφερόμενος ο Ιερός Πατήρ στα αίτια του λιμού που είχε ενσκήψει κατά την εποχή του στην Καππαδοκία και είχε ως συνέπεια την επώδυνη κακοπάθεια των ανθρώπων που εστερούντο ακόμη και των απολύτως αναγκαίων για επιβίωση, γράφει σχετικά: «Ως άνθρωποι μυαλωμένοι ας ερευνήσουμε, ως λογικοί ας συλλογισθούμε.... Μήπως ο αριστοτέχνης Θεός εξέχασε την πρόνοιά του; Μήπως έχασε την εξουσία και τη δύναμη; Ή κατέχει μεν την ίδια δύναμη και δεν απώλεσε την εξουσία, παρεφέρθη όμως με σκληρότητα και μετέβαλε σε μισανθρωπία την υπερβολική αγαθότητα και την κηδεμονία του προς εμάς; Σώφρων άνθρωπος δεν θα μπορούσε να το ισχυριστεί. Αλλ' είναι ολοφάνερα τα αίτια λόγω των οποίων δεν κυβερνούμεθα. Ενώ εμείς λαμβάνουμε, δεν δίδουμε σε άλλους. Ενώ επαινούμε την ευεργεσία, την αποστερούμε από εκείνους που την χρειάζονται. Ενώ είμαστε δούλοι και ελευθερωνόμαστε, δεν ευσπλαχνιζόμεθα τους συνδούλους μας. Ενώ πεινάμε και τρεφόμεθα, περιφρονούμε τον ενδεή. Ένω έχουμε Θεό ανενδεή χορηγό και ταμιά, έχουμε γίνει σφιχτοχέρηδες και αμέτοχοι στις ανάγκες των πτωχών. Τα πρόβατά μας είναι γόνιμα και όμως οι γυμνοί είναι περισσότεροι από τα πρόβατα. Οι αποθήκες από τα πλήθη των αποθηκευμένων αγαθών στενοχωρούνται και εμείς δεν ελεούμε αυτόν που στενάζει. Γι' αυτό η δικαία κρίση μάς απειλεί. Γι' αυτό και ο Θεός δεν ανοίγει το χέρι του, διότι εμείς απεκλείσαμε την φιλαδελφία. Γι' αυτό τα χωράφια είναι ξερά, διότι η αγάπη επάγωσε».

Ως πνευματικός πατήρ και φιλόανθρωπος Επίσκοπος ο Μέγας Βασίλειος θέτει αμείλικτα ερωτήματα προς του απλήστως πλουτούντες και απανθρώπως αδιαφορούντες ανθρώπους προς τους αναξιοπαθούντες και ενδεείς συνανθρώπους τους, ενώ την ίδια στιγμή μέμφονται τον Θεό για την επώδυνη δομικασία του λιμού και την απώλεια του υλικού και φθαρτού πλούτου τους. Τα ερωτήματα που θέτει ο της Εκκλησίας Πατήρ Βασίλειος είναι ωςάν ηχηρά ραπίσματα και ελεγκτικοί πνευματικοί κολαφισμοί για τους αναίσθητους και εωσφορικά εγωιστές και φίλαυτους ευπόρους που θεοποιούν την ύλη και την σάρκα, ενώ κατατρώνουν με την αδηφάγο απληστία και φιλοχρηματία τους ακόμη και τις σάρκες των αδελφών τους. Γράφει λοιπόν ο Ουρανοφάντωρ και Θεοκίνητος Βασίλειος: «Ποιός προσευχόμενος χύνει δάκρυα για να λάβει βροχή και σταγόνες στον κατάλληλο καιρό; Ποιός, που καθαρίζει αμαρτίες, έβρεξε το κρεβάτι του με δάκρυα κατά το παράδειγμα του Δαβίδ; Ποιός έπλυνε τα πόδια των ξένων και εκαθάρισε την σκόνη από την οδοιπορία για να εξευμενίσει τον Θεό κατά τον καιρό που ζητά την λύση της ξηρασίας; Ποιός έθρεψε το ορφανό από πατέρα παιδί για να θρέψει τώρα ο Θεός τα σιτηρά προς χάριν μας, που σαν ορφανά πλήττονται από την κακή σύγκραση των ανέμων; Ποιός περιέθαλψε χήρα που βασανίζεται από τις δυσκολίες της ζωής για να του αποδοθεί τώρα η αναγκαία τροφή;

Ξέσχισε το άδικο γραμμάτιο για να λυθεί έτσι η αμαρτία. Εξαφάνισε την ομολογία των βαρυτάτων τόκων για να γεννήσει η γη τα συνηθισμένα προϊόντα. Διότι όταν ο χαλκός και ο χρυσός και τα άγονα παρά φύσιν γεννούν, τότε γίνεται στείρα αυτή που εκ φύσεως γεννά και καταδικάζεται σε ακαρπία προς δοκιμασία των κατοίκων της. Ας αποδείξουν λοιπόν αυτοί που τιμούν την πλεονεξία, αυτοί που συνάγουν υπερβολικά τον πλούτο, ποιά είναι η δύναμη των αποθηκευθέντων ή ποιό το όφελος, αν ο Θεός που έχει οργισθεί, επιτείνει περισσότερο την τιμωρία. Ίσως αυτοί γίνουν πιο κίτρινοι από τον χρυσό που επισωρεύουν, εάν δεν αποκτήσουν το ψωμί, που μέχρι χθες και προχθές επεριφρονείτο λόγω της ευκόλου προμηθείας του;

Ας υποθέσουμε ότι δεν υπάρχει ο πωλητής, ούτε υπάρχει σιτάρι στις αποθήκες, ποιά είναι τότε η χρησιμότητα των βαρυτάτων πορτοφολιών; Πες μου; Δεν θα ενταφιασθείς μαζί με αυτά; Δεν είναι χώμα ο χρυσός; Δεν θα κείται ως άχρηστος πηλός δίπλα στο χωμάτινο σώμα; Όλα τα απέκτησες και όμως δεν κατέχεις ένα αναγκαίο πράγμα, την δύναμη να τρέφεις τον

εαυτό σου. Ένα σύννεφο δημιούργησε ολόκληρο τον πλούτο. Επινόησε τον πόρο ολίγων σταγονιδίων, εξανάγκασε την γη να καρποφορήσει. Εξαφάνισε την συμφορά με τον υπερήφανο και κρυμμένο πλούτο. Πιθανόν να παρακαλέσεις κάποιον από τους ευλαβείς για να σου χαρίσει με τις προσευχές του, όπως ο Θεσβίτης Ηλίας, την απαλλαγή από τα δεινά, δηλαδή άνθρωπο ακτήνομα, ωχρό, ξυπόλυτο, άστεγο, ανέστιο, άπορο, που φορεί ένα χιτώνα, όπως ο Ηλίας την Μηλωτή, και που έχει σύντροφο την προσευχή και τρέφεται με την εγκράτεια.

Και αν επιτύχεις με την παράκλησή σου την βοήθειά του, δεν θα περιφρονήσεις πολύ τα κτήματα που έχουν πολλές φροντίδες; Δεν θα περιφρονήσεις τον χρυσό; Δεν θα διασκορπίσεις ωςάν κοπριά, τον άργυρο, που ενώ είχες δεν έδιδες, διότι παρέβλεπες τους πεινώντες, που οδύρονταν, διότι δεν έδιδες, ενώ σε προσκυνούσαν... όλοι λοιπόν και ατομικώς και δημοσίως να εξετάσουμε τον τρόπο της ζωής μας. Να θωρήσουμε την ξηρασία ως παιδαγωγό που υπενθυμίζει στον καθένα μας την ίδια αμαρτία».

Στο πλαίσιο αυτό ο Θεοφόρος Βασίλειος παιδαγωγεί τους ανθρώπους, οι οποίοι δυσφορούν και στρέφονται κατά του Θεού όταν βιώνουν την απώλεια των υλικών αγαθών τους υπογραμμίζοντας τα εξής: «Αυτοκυριαρχήσου και έλα στα συγκαλά σου, άνθρωπε. Μη κάνεις αυτά που κάνουν τα ανόητα παιδιά τα οποία επειδή τα επέπληξε ο διδάσκαλος, ξεσχίζουν τα βιβλία τους, ξεσχίζουν το ένδυμα του πατρός τους που για την ωφέλειά τους αναβάλλει την τροφή, ή με τα νύχια τους καταγρατζουνίζουν το πρόσωπο της μητέρας. Διότι τον μεν κυβερνήτη δοκιμάζει και σκληραγωγεί η τρικυμία, τον αθλητή το στάδιο, τον στρατηγό το στρατόπεδο, τον γενναιόκαρδο η συμφορά, τον δε χριστιανό η δοκιμασία. Και οι λύπες δοκιμάζουν την ψυχή, όπως η φωτιά δοκιμάζει τον χρυσό. Είσαι πτωχός; Μην καταλαμβάνεσαι από αθυμία. Διότι η υπερβολική κατήφεια γίνεται αιτία της αμαρτίας. Η μεν λύπη καταβαρύνει την διάνοια και η αμηχανία εμβάλλει ζάλη, η δε έλλειψη των λογισμών γεννά την αχαριστία. Αλλά να ελπίζεις στο Θεό. Μήπως δηλαδή δεν παρατηρεί την στενοχώρια; Κρατά την τροφή στα χέρια του και καθυστερεί την χορήγηση για να δοκιμάσει την σταθερότητά σου, για να πληροφορηθεί την διάθεσή σου, εάν δεν είναι ομοία με αυτή των ακολάστων και των αχαριστών. Διότι και αυτοί, μέχρις ότου μεν συμβαίνει να έχουν την τροφή στο στόμα τους, ευφημούν, κολακεύουν, υπερθαυμάζουν, όταν δε επ’

ολίγον αναβληθεί το τραπέζι, ωσάν λίθους αφήνουν τις βλασφημίες προς αυτούς που προ ολίγου λόγω της τέρψεως επροσκυνούσαν ωσάν θεό».

Ο ταπεινός Επίσκοπος Βασίλειος, ο οποίος υπήρξε η «ενσαρκωμένη ταπείνωση και μετάνοια» καλεί τους ανθρώπους σε έμπρακτη μετάνοια και φιλόανθρωπη αγάπη προς τον πλησίον που είναι «εικόνα Θεού», γράφοντας χαρακτηριστικά: «Είσαι πτωχός; Έχεις εξάπαντος άλλον πτωχότερο από εσέ. Έχεις για δέκα ημέρες τρόφιμα εσύ; Εκείνος έχει για μία ημέρα. Σαν καλός και ευγνώμων να εξισώσεις το περίσσευμά σου με τον ενδεή. Μη διστάσεις να δώσεις από το ολίγον. Μη προτιμήσεις το συμφέρον σου εμπρός στην κοινή συμφορά. Και αν ο άρτος σου περισσεύει κατά ένα ψωμί και σου κτυπήσει την πόρτα ο ζητιάνος, πάρε από την αποθήκη το ένα ψωμί και αφού το βάλεις στο χέρι του, ύψωσε το βλέμμα σου στον ουρανό και ειπέ λόγο θλιβερό μαζί και ευγνώμονα. Ένα ψωμί, όπως βλέπεις, Κύριε, και ο κίνδυνος είναι ολοφάνερος. Αλλ' εγώ θέτω την εντολή σου επάνω από εμέ και από το ολίγον δίδω στον αδελφό μου που λιμοκτονεί. Δώσε λοιπόν και συ στον δούλο σου που κινδυνεύει... και αν έτσι ομιλήσεις και ενεργήσεις, τον άρτο που δίδεις σε καιρό δυσκολίας, γίνεται σπόρος γεωργικός, αποφέρει πλούσιο τον καρπό, είναι προκαταβολή της τροφής, γίνεται πρόξενος ελέους... Και εάν δώσεις από το υστέρημα, θα έχεις και συ το λαδοδοχείο κατάμεστο από δωρεά και την αλευραποθήκη ακένωτη.

Διότι για τους πιστούς φιλοτίμως η χάρη του Θεού με το να εισάγει το διπλάσιο, μιμείται τα πηγάδια, τα οποία πάντοτε αδειάζουν αλλά δεν εξαντλούνται. Δάνεισε συ ο άπορος στον πλούσιο Θεό. Δώσε εμπιστοσύνη σ' αυτόν που πάντοτε θεωρεί προσωπικά τον εαυτό του υπόχρεο γι' αυτά που δίδεις σ' αυτόν που θλίβεται και ανταποδίδει την ευεργεσία από τα δικά του αγαθά. Είναι αξιόπιστος εγγυητής, διότι έχει απλωμένους τους θησαυρούς του σε όλα τα μέρη της γης και της θαλάσσης. Και εάν, ενώ πλέεις, απαιτήσεις το δάνειο, θα λάβεις το κεφάλαιο μαζί με τους τόκους στο μέσο του πελάγους. Διότι φιλοδοξεί να δίδει περισσότερα».

Με πόνο ψυχής και πατρικό ενδιαφέρον ο φιλεύσπλαχνος Άγιος Βασίλειος κρούει τον πνευματικό κώδωνα του κινδύνου για τους αμετανόητους φιλοχρήματους και αρρωστημένα άπληστους προειδοποιώντας τους: «ο αγαθός και μεταδοτικός μεταβαίνει στη ζωή πρώτος από τους άλλους δικαίους. Αυτός που δεν κοινωνεί στις ανάγκες του πλησίον και ο τσιγκούνης παραδίδεται στη φωτιά πρώτος απ' όλους τους αμαρτωλούς. Ο

καιρός σε καλεί στην μητέρα των εντολών... και διά τούτο κράτησε την εντολή ωσάν να φεύγει και εφάρμοσέ την στις αγκάλες σου. Δώσε ολίγα και απόκτησε πολλά. Εξαφάνισε την πρωταρχική αμαρτία διά της μεταδόσεως της τροφής...

Σκέψου, παρακαλώ, λογικά το παρόν και το μέλλον, το οποίο μη προδίδεις λόγω αισχροκερδίας. Το σώμα που είναι το χαρακτηριστικό σου στη ζωή θα σε αφήσει. Στην εμφάνιση του κριτού που αναμένεται και που αναμφιβόλως θα έλθει, θα αποκλείσεις μεν για τον εαυτό σου την απονομή των τιμών και την επουράνια δόξα και θα ανοίξεις την άσβεστη φωτιά...

Μη με πάρεις, ωσάν κάποια μητέρα ή τροφό, πως σου επισείω ψεύτικα μορμολύκεια, όπως εκείνες συνηθίζουν να κάνουν στα μικρά παιδιά, όταν θρηνούν άτακτα και συνεχώς τα καθησυχάζουν με φανταστικά διηγήματα. Αυτά δεν είναι παραμύθι, αλλά λόγος που έχει κηρυχθεί προ πολλού από αδιάψευστη φωνή... θα γίνει ακριβής έλεγχος των πράξεων της ζωής κατά το οποίο δεν θα μαρτυρήσουν άλλοι, αλλ' η ίδια η συνείδηση θα κατατεθεί ως μάρτυς. Στον καθένα θα αποδοθεί από τον δίκαιο δικαστή το κατ' αξίαν».